

RİYAZİYYATI NİYƏ SEVMƏLİYİK

HÜSEYN MEHRƏLİ OĞLU XƏLİLOV

Bakı Dövlət Universiteti Qazax Filialı
huseyin.halilov@hotmail.com

Məlum bir həqiqətdir ki, bütün elm sahələri, gündəlik həyatda, eləcə də kainatda baş verən proseslərin gedişatının insan zəkasının köməyi ilə kağıza köçürülərək, onlar üzərində müəyyən əməllər, ümumiyyətlə desək araşdırmalar aparmaqla, gəlinən nəticələrin sonucu olaraq meydana gəlməyə başlamış və gəlişdirilərək, günümüzün möhtəşəm səviyyəsinə gəlib çıxmışdır. Riyaziyyat (Matematik) da bu elm sahələrindən biridir. Bilindiyi kimi, Matematik latın sözü olub, “öyrənilməsi lazım olan şey” anlamını ifadə edir. Özü də buna bənzər ifadə (məna) heç bir elm sahəsinin adında yoxdur. Bu da o deməkdir ki, bütün elm sahələri Riyaziyyatsız yaşaya (inkişaf edə) bilməz. Riyaziyyat isə, digər elm sahələrinə ehtiyacı olmasına baxmayaraq, onlarsız da yaşaya və inkişaf edə bilər. Fikrimizcə, “Riyaziyyat, bütün elmlərin şahıdır” deyimi də onun adının mənasından irəli gəlmiş ola bilər. Bu deyimi daha irəli götürən, elm fədaisi dahi Qalileo Qaliley (1564-1642) riyaziyyatın öncüllüyünü: – “Fəlsəfə (elm), gözlərimiz önündə sərilən, kainat dediyimiz o mükəmməl (möhtəşəm) kitabda yazılıdır. Bu kitabın dili riyaziyyat, əlifbası da riyazi işarələrdir. Yazıldığı dili və əlifbanı bilmədən, bu kitabın bir sətrini belə oxumağa imkan yoxdur” sözləri ilə təsdiqləmişdir. Bu baxımdan, Riyaziyyat, Yaradıcı Qüvvənin təbiətdə buraxdığı ip uclarıdır, deyimi də çox mənalıdır. Riyaziyyatı digər elm sahələrindən fərqləndirən nədir? Məlum olduğu kimi, bütün elm sahələri, ümumiyyətlə desək, həyatda var olan obyektlərin (geniş mənada) xüsusiyyətlərini, onlar arasındakı münasibətləri və inkişaf etdiilməsi yollarını öyrənir. Riyaziyyat ümumiyyətlə həyatda, baş verən proseslər müşahidə edərək, “yoxdan var edilən” zəruri anlayışlar müəyyən edir, inkişaf etdirir, gərəkli aksiomlarla onları nizama salıb, konkret proseslər və ya problemlər üçün riyazi modellər quraraq, əldə edilən modelləri lazımi alqoritmlərin köməyi ilə həll. Özü də bu anlayışlar və modllər digər elm sahələri ilə heç bir zidiyyət təşkil etmədən, onların inkişafına yardımçı olur.

Bütün bunlara baxmayaraq, tarixə nəzər saldıqda görürük ki, bütün dövrlərin insanların böyük əksəriyyəti (eləcə də şagirdlər) Riyaziyyata quru rəqəmlər üzərində aparılan cansıxıcı əməllər kimi baxaraq, onu sevməmişlər və ya sevmirlər. Fikrimizcə, bu sevməmənin əsas səbəbi, riyaziyyatın özü deyil, onun insanlara doğru-düzgün anladılmaması və tanıtılmamasıdır. Bu da məlum bir həqiqətdir ki, hər hansı bir şeyin (geniş anlamda) sevilməsi üçün, onun tanınması lazımdır. Belə ki, insan istənilən bir şeyi yaxından tanıdıqdan sonra, onun seilməyə layiq olub-olmaması qənaətinə gəlir. Fikrimizə, bunun üçün tədris prosesində dinləyicilərə təqdim olunan hər bir yeni riyazi anlayış və məvhumun hansı zərurətdən meydana gəldiyi, nə işə yaradığı və həyatın vazkeçilməz həssəsi olduğu ayrıntılı şəkildə izah olunmaqla yanaşı, bütün bu anlayışların böyük çoxluğunun müxtəlif biçimlərdə təbiətdə var, bəzilərinə yaradıcı

insan təxəyyülünün məhsulu olduğu dinləyicilərin diqqətinə çatdırılmalıdır. Həçinin dinləyicilərin diqqətinə çatdırılmalıdır ki, istənilən bir prosesin incələnməsi zamanı, eksperiment yolu ilə alınan nəticə, heç bir zaman riyazi araşdırma yolu ilə alınan nəticə qədər dəqiq ola bilməz. Üstəlik, elə məsələlər də var ki, onların nəticələrinin dəqiq şəkildə nə olacağını ancaq riyai olaraq müəyyən etmək olar.

Bütün bu və bunlara bənzər açıqlamalar, yeri gəldikcə öyrəncilərə çatdırılırsa, fikrimizcə onlar Riyaziyyatın nə olduğunu anlamağa, anladıqca da sevməyə başlar. Fikrimizcə, bu deyilənlər tədris prosesində daima təhsil işçilərinin diqqət mərkəzində olmalı və aşağıdakılara diqqət edilməlidir:

a) Birinci sinfə gedən şagirdlərin məktəblə ilk görüşü, istər məktəb, istərsə də valideynlər tərəfindən elə diqqətlə təşkil olunmalıdır ki, bu görüş şagirdlərdə məktəbə, eləcə də onun əməkdaşlarına qarşı sevgi oyandırсын;

b) Tədris prosesində dərs demək üçün hər hansı bir sinfə ilk dəfə girəcək hər bir müəllim, hər elə diqqətlə hazırlaşmalı və hərəkət etməlidir ki, onun bu gördüyü işlər sinfdə sevgi və rəğbət oyandırсын;

c) Tədris prosesində şagirdlərə təqdim olunan hər bir yeni anlayış, tərif, teorem, xassə, düstur və s. onun necə meydana gəldiyi, nə işə yaradığı, keçilən fənnin vazkeçilməz bir parçası olduğu, başqa sözlə, kimsənin uydurduğu olmayıb, gündəlik həyatın gedişatında ortaya çıxan bir anlayış kimi, şagirdlərdə maraq oyandıracaq şəkildə izah edilməlidir;

d) İbtidai sinfdən başlayaraq şagirdlərə təqdim olunan riyaziyyat dərslikləri, pedaqoji təhsil almış, ixtisasına hakim və dərsliklərin tərtibinə verilən bütün pedaqoji tələblərə əməl edən, sözün əsl mənasında təcrübəli, səriştəli və qələmi (yəni yazdıqları) sınaqdan keçmiş mütəxəssislər (müəllimlər) tərəfindən yazılmaqla bərabər, geniş müzakirə olunub (bu internet yolu ilə də ola bilər), müsbət qiymətləndirildikdən (yəni bir növü bəyənilib, vətəndaşlıq aldıqdan) sonra çap olunmalı və hər il lazım gələn kiçik dəyişikliklər (dövrün tələbinə uyğun olaraq) aparılmaqla, uzun müddət dəyişməməlidir. Bir qayda olaraq, riyaziyyat dərslikləri elə qurulmalıdır ki, onlar şagirdlərə: düşünməyi, mühakimə aparmağı, nəticə çıxarmağı və çıxardığı nəticəni tətbiq edə bilməyi öyrətsin.

Ədəbiyyat

1. Xəlilov H.M. Bəşəriyyətin inkişafının hərəkət verici qüvvəsi riyaziyyatdır. Fizika, riyaziyyat və informatika tədrisi. Bakı 2018, №3 səh. 12-22, №4 səh.3-11.
2. Xəlilov H.M., Bayramova. Riyaziyyat təlimində koqnutiv psixologiyadan istifadə. Fizika, riyaziyyat və informatika tədrisi. Bakı 2020, №1 səh. 21-28.